

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3822>

HALK İSLAM'I BAĞLAMINDA SOMUNCU BABA İLE İLGİLİ HALK ANLATILARI FOLK NARRATIVES ABOUT SOMUNCU BABA IN THE FRAMEWORK OF FOLK İSLAM

Behiye KÖKSEL*

Öz

Bu makalenin amacı folklorun bir alanı olarak halk İslam'ına vurgu yapmaktır. Halk İslam'ı kavramına halk inanışları, dini ritüeller, büyüsel halk hekimliği, kutsal anlatılar ve halk sofizmi gibi alanlar girer. Bu makalede konumuz kutsal anlatılar üzerine odaklanmaktadır. Örneklediğimiz kutsal anlatılar Somuncu Baba ile ilgilidir. Velilerle ilgili efsanelerde kişiler, adlar değişir, motifler aynı kalır. Somuncu Baba'ya Aksaray, Bursa ve Darendede sahip çıkmaktadır. Bu makalede Somuncu Baba ile ilgili efsanelerin motifleri incelenmektedir. Somuncu Baba kültü çerçevesindeki menkıbeler incelenirken metin merkezli yöntem uygulanmıştır.

Somuncu Baba ile ilgili kutsal anlatılarda yer alan motifler şunlardır: a. Aynı anda birden fazla yerde görünme. b. Duanın kabul olması. c. Hayvanlarla konuşma. d. Ateşsiz yemek pişirme. e. Öleceğini hissetme. Bu motifler halk İslam'ı çerçevesinde incelenmiştir. Bu motiflerin dinî-mitolojik kökeni değerlendirilmiştir. Somuncu Baba'nın aynı anda birden fazla yerde bulunması mekânı aşmasıdır. Bu durum, şamanın göğün katlarını gezmesini hatırlatır. Hayvanlarla konuşması peygamberlerle ilgili hikayelerden iz taşır. Bu kutsal anlatılarda o devrin bazı velileri de yer alır. Somuncu Baba'nın ateşsiz yemek pişirdiğine Emir Sultan tanık olur. Somuncu Baba öleceğini hissettiği zaman Hacı Bayram Veli'yi çağırır.

Anahtar Kelimeler: Halk İslam'ı, efsane, Somuncu Baba.

Absract

The purpose of this article to emphasize folk İslam as an area of folklore. Folk İslam includes folk belief, magical folk medicine, sacred narratives and folk sophism. In this study, our main topic is sacred narratives. Examples of sacred narratives are related to Somuncu Baba. In this kind of legends only people and names are changed, but motifs are not changed. Somuncu Baba is claimed by Aksaray, Bursa and Darendede. In this article, motifs of the legends related to Somuncu Baba are investigated. The text based method is used for examining the legends in the framework of Somuncu Baba culte.

The motifs that mentioned in sacred narratives about Somuncu Baba are: a. Appearing in multiple locations in the same time. b. Acceptance of prayer c. Communicating with animals. d. Cooking without fire. e. Having insight that he will die. These motifs have been studied in the context of folk İslam. The religious-mythological roots of these motifs were evaluated. The appearance in multiple locations of Somoncu Baba means crossing the borders of space and time. This reminds Shaman's wondering of sıkı's levels. His communication with animals also shares the same footprints with stories about prophets. There are also other sacred people in these sacred narratives. Emir Sultan witnesses Somuncu Baba's cooking without fire. Somuncu Baba calls Hacı Bayram Veli when he feels he is going to die.

Keywords: Folk İslam, legend, Somuncu Baba.

* Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Giriş

Halk İslam'ı kavramı çerçevesinde halk inanışları, ritüeller, kült veliler, ziyaret yerleriyle ilgili uygulamalar, büyü, fal, nazarla ilgili uygulamalar, dinsel-büyüsel halk hekimliği, kutsal anlatılar, halk sofizmi gibi halkbilimi alanları vardır. Halkın bu alanlar çerçevesinde İslam'ı anlayışı, yorumlayışı, sentezleyişi ve yaşayışı halk Müslümanlığıdır. Bu kavram bazen popüler İslam olarak da ifade edilmektedir. Görünüş olarak dinle alakalıdır ama bir folklor alanıdır. Halkın dinî kuralları anlayışı kompleks bir kavramdır. Kollektif gayrişuur, yeni öğrenilen inanış ve uygulamalara bir alan açmaktadır. Öğrenilen din halkın yaşantısının içine sentezlenirken halkın kültürünün diğer alanlarıyla birlikte hareket eder. Mesela herhangi bir halk inanışını, halk kültürünün diğer alanlarından soyutlayarak düşünmek mümkün değildir. Aslında halk İslam'ı, dinin sözlü kültür alanı içinde kendine bir yer bulmasıdır. Sözlüklerin bätıl, hurafe, akla uygun olmayan tanımlarıyla karşıladığı halk inanışları, halkın dinî, lâ-dinî, mitolojik, tarihî, kültürel yapısıyla şekillenmiş, halk kültürünün hemen her alanıyla bağlantısı olan kültürel olgulardır. Halk İslam'ının yaşandığı mekânlar, yaşamın her mekânıdır ama en çok göze çarptığı mekânlar, türbeler, yatırlar, kutsallık atfedilen yerlerdir. Aslında buralar halk Müslümanlığının kültürel bellek mekânlarıdır, tabiat kültleri, tabiata canlılık atfeden animistik inanç izleri tabiatta gördüğümüz kimi alanların ve bu alanlardaki ağaç, kaya, dağ, pınar gibi unsurların kutsal kabul edilmesine sebep olmaktadır. Halk İslam'ı ile resmî İslam bu alanlarda büyük tezat taşır, resmî İslam yasaklar, zira bu uygulamaların İslam olarak algılanmasından rahatsızdır doğal olarak. Bu yasaklamanın karşısında tutunmaya çalışan ise ontolojik yapısının göz ardı edildiği bir kültürdür.

Halk İslam'ı kavramının alt alanları içinde yer alan kutsal anlatılar konumuzu teşkil etmektedir. Dinî metinler anlamında kutsal anlatı ile halkbilimindeki kutsal anlatı kavramı farklıdır. Efsanenin alt kolu olarak ele alınan kutsal kabul edilen kişilerin kerametlerini konu alan menkıbeler, halk Müslümanlığının resmî İslam'ı yorumlayışı ile şekillenmiştir.

Yazılı olandan ziyade sözlü olana meyiletme, resmî inanç, doktrin ve kabullerin kitlelere sözlü olarak ulaşması ve folk tipi özelliklerle bezemeye meyiletmesi (Patai, 2002, 235), halk İslam'ı kavramının kendiliğinden ortaya çıkan bir olgu, bir fenomenoloji olduğunu göstermektedir.

Halkın kutsal kabul ettiği mekânlar ve bu mekânlarda türbesi bulunan ermiş şahsiyetler etrafında anlatılan efsane, menkıbe gibi sözlü halk edebiyatıyla ve bu mekânlara bağlı olarak gerçekleşen uygulamalar ve ortaya çıkan inanışlarla zengin bir halk kültürü ve sözlü edebiyat oluştuğu görülür. Aksaray, Konya, Nevşehir, Kırşehir gibi illeri de içine alan mistik hava ile zenginleşmiş bozkır alanı, Âhi Evran, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş Veli, Mevlâna, Konevî ve Yunus Emre gibi Türk tasavvufunun öncülerinin yaşadığı bir çevre ile kuşatılmış, bu bakımdan manevî-tasavvufî manada özel bir önem arz eden bir muhit olmuştur. Denilebilir ki Anadolu'daki tasavvuf düşüncesinin mânevi ışığı bozkırın ortasında doğmuş ve bütün Anadolu'yu, Balkanları aydınlatmıştır. Bu manevî ışığı yakan gönül erlerinden birisi de Somuncu Baba olarak bilinen Şeyh Hâmid-i Veli'dir. 13.,14., 15. yüzyılların şavkı halâ yüzümüze vuran parıltısı, halk Müslümanlığının o gün olduğu gibi bugün de halkın erenler, dervişler üzerinden İslam'ı yorumlayarak, onlarla ilgili keramet motiflerini, İslam'dan evvelki kutsal kabul ettiği şahsiyetlerle birleştirerek anlamlandırmasını sağlamaktadır. Somuncu Baba'nın yaşadığı yüzyıl Osmanlı'nın kuruluşunu takip eden yıllardadır. Somuncu Baba da Anadolu'yu Müslümanlaştıran, yaşadığı ve gittiği yerde manevî bakımdan zengin bir hava yaratan Türk dervişlerindedir.

1.Halk İslam'ı Bağlamında Veli Kültü ve Somuncu Baba

Halk İslam'ı bağlamında kült velilere yüzlerce örnek vermek mümkündür. Anlatı mantığı çerçevesinde değişen isimler, şahsiyetlerdir; anlatı müşterektir. Farklı bir çevreye gittiğinde adapte

olmaktadır. Bu açıdan kutsal anlatılar konusunda örneklemeler yaparken bir veliden ve bir bölgeden yola çıkarak halk İslam'ı bağlamındaki kutsal anlatıları müşahhaslatırarak verdik.

Aksaray'daki kutsal mekânlardan Somuncu Baba ve çevresinin buraya mal edilen efsane ve menkıbelerle, halk arasındaki yaygın inanış ve uygulamalarla bir kült olduğu görülmüştür. Bu makalede amacımız, Aksaray'daki Somuncu Baba türbesiyle ilgili olarak oluşmuş sözlü halk kültürünün edebî - kültürel boyutunu, kökenini ele almaktır. Bu incelemeyi yaparken Somuncu Baba hakkında sözlü gelenekle gelen bilgilerin yer aldığı yazılı kaynaklarda yer alan inanış, efsane ve menkıbelerden, metinlerden ve bilgilerden yararlandık. Somuncu Baba ile ilgili efsanelerin ve menkıbelerin motiflerini çıkararak yapısal bir değerlendirme yaptık.

Halkın adak-ziyaret yeri saydığı, kutsal nitelendirdiği mekânların tamamı gerçekten bir veliye bağlı olamayacağı gibi, her veli de kült olmamış ve her velinin de türbesi veya makamı kutsal olarak değerlendirilmemiştir. Velinin kült olması çoğunlukla halk tarafından benimsenmesiyle, halka mal olmasıyla ve bir kültürel oluşumla ilgili olmuştur. Aslında halkın sözlü kültüründe mevcut olan bir birikimin bir zata bağlı olarak ortaya çıkması, şekillenmesi söz konusudur. (Köksel, 2008, 377) Mesela Aksaray'da kendi adıyla anılan muhitteki türbesinin bir adak ve ziyaret yeri olması, kerametleriyle çeşitli efsane ve menkıbelere konu olması, türbenin bulunduğu muhitte geçmişte ve bugün yapılan uygulamalar, Somuncu Baba'nın kült haline gelmiş bir veli olduğunu göstermektedir.

Halk bilimi açısından hakkında oluşmuş menkıbelerle, makam ve türbesi etrafındaki inanışlarla Somuncu Baba efsaneleşmiş bir şahsiyettir. Tarihî şahsiyeti, bizim için menkıbevi şahsiyetinin gerisinde kalmıştır. Bizi Somuncu Baba etrafında oluşmuş olan halk kültürü ilgilendirmektedir ki bu aynı zamanda bu velinin halka mal olduğunun, benimsendiğinin göstergesidir. Aynı zamanda halkın sözlü kültüründe var olan bir birikimin Allah'a yakın olduğuna inanılan bir zata bağlanmasıdır. "Muhtelif veli kültürleri incelendiği zaman gözden kaçırılmaması gereken bir nokta vardır: Kült konusu velilerin, ait oldukları toplumun içtimaî, dinî veya ahlâkî değerlerinin tamamının yahut bir kısmının temsilcisi olduğu, en azından buna inanıldığı görülür. Veli, o toplum için tabir caizse artık sade bir insan değil, inandığı değerler bütünüdür ta kendisidir." (Ocak, 1992, 7) Aslında Somuncu Baba ile ilgili anlatılar, Anadolu'nun başka bir bölgesinde yaşayan kimi veliler etrafında ortaya çıkmış efsane ve menkıbelerin varyantlarıdır.

2.Somuncu Baba ile İlgili Anlatıların Motifleri ve Halk İslam'ı Bağlamında Değerlendirilmesi

2.1.Aynı anda Birden Fazla Yerde Görünme:

Ermiş olduğuna inanılan şahsın aynı anda farklı farklı mekânlarda görülmesi motifi kutsal kabul edilen anlatı motiflerindedir. Ekmekçi Koca olarak da anılan Somuncu Baba'nın, Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan ve 1399 yılında tamamlanarak ibadete açılan Bursa Ulu Camii'nin açılış gününde hutbeyi okumasının ardından hala halk arasında anlatılan menkıbe bu keramet motifini içermektedir. Yıldırım tarafından cuma hutbesini okuması istenen Emir Sultan, hutbeyi devrin gavs-ı âzâmı olarak işaret ettiği Şeyh Hâmid-i Veli'nin okuması gerektiğini söyler, Şeyh Hamid-i Veli, sırrını ifşa etmiş olan Emir Sultan'a der: "Bizi ele verdin." Hutbeyi ve Fatıha tefsirini bitiren Somuncu Baba'yı, camiden dağılan cemaat, Ulu Camiinin üç kapısında da görmüşler, her kapıdan çıkan onunla görüşüğünü söylemiştir. Sırrının açığa çıkmasından sonra orada kalmak istemeyen Somuncu Baba Yıldırım Bayezid türbesi yakınında bulunan dua çınarına giderek dua eder ve bir daha kimse Bursa'da onu görmez. (Somuncu Baba, 1965, 23-24) Somuncu Baba'nın aynı anda Ulu Camii'nin birden fazla kapısında bulunarak zamanı aşması, velilere özgü menkıbelerin en yaygın motiflerindedir. Kimi zaman veli aynı anda hem bu şehirde, hem öbür şehirde, hatta hem bu şehirde hem de Kâbe'de görülür. Veli zat, kimi zaman fizik varlık olarak bulunmadığı, gitmediği yerlerdeki olayları da kalp gözüyle bilebilir. İslamiyetten evvelki inanç sisteminde şaman, bu sistemin dikey dünya modelindeki katmanlar arasında yolculuk yapabilir. Mitolojik

mekân tasavvurunda Erlik'in, ona tâbi olanların ve kötülerin ruhunun gittiği yeraltı, insanların mekânı olan yeryüzü ve Göktanrı'nın, yardımcı ruhların ve iyilerin ruhlarının gittiği gök katmanı arasında yolculuk yapılabilir. İnsanlara bu mekânlardan bilgi getirebilir. Onlarla iletişim halinde olabilir, göğün katlarını gezebilir. Şamanlık, eski inanç sistemi içinde önemli bir kurum olmakla birlikte bu önemi Budizm, Maniheizm gibi İnançların kabulünden sonra da devam etmiştir. Hatta İslamî dönemde de etkilerinin ve dağılmış bir şekilde çeşitli fonksiyonlarının devamı söz konusudur. Bu fonksiyonların bir kısmı mistik şahsiyetlerde kendini göstermekte, hatta Müslüman şaman ifadesinin kabul gördüğü anlaşılmaktadır. (Roux, 2011, 72-73) Roux, bu mistik tipe örnek olarak Hacı Bektaş Veli'yi, Sarı Saltuk'u, Barak Baba'yı, Seyyid Battal Gazi'yi vermektedir. (Roux, 2011, 739) Örnekleri artırmak mümkündür. Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevi, Gaziantep'te Memik Dede, Tunceli'de Munzur, v.s. Müslüman şaman olarak adlandırmasak da şamanlıktan izler taşıyan mistik şahsiyetlerin hem İslam'ın Türkler arasındaki ilk yıllarında, hem de yüzyıllar içinde yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Aynı anda birden fazla yerde görülme motifini taşıyan menkıbelerin Müslüman Türkler arasındaki ilk örneklerinden biri Hoca Ahmet Yesevi'ye ittir. Menkıbeye göre Kazan Han adlı hükümdar Ahmet Yesevi'nin cuma namazı için mescide gelmediğini görür. Hoca'nın bağlılarından sufi Muhammed Danişmend Zerkubi ile haber gönderir. Bunu haber vermek için cuma namazı vaktinde Yesevi'nin yanına gelen sufîye, Yesevi: "Gel bana yapış, seninle cuma namazı kılalım" der. Ona yapışan sufi kendini hoca ile beraber Mısır'da Ezher Camii'nde bulur. Aslında Yesevi, tayy-i mekân etmekte, cuma namazını başka mekânlarda kılmaktadır. (Köprülü, 2007, 67)

2.2.Duanın Kabul Olması:

Şeyh Hamid-i Veli, Gürün'ün Telin köyünde Mikdat Efendi adlı şahsın evine misafir olduğu gün, oraya gelen ve bir hastası için dua ve muska isteyen bir zata "Biz dua edelim, Mikdat Efendi de muska yazsın" der. Hasta bunun üzerine şifa bulur, o günden sonra da Mikdat Efendi'nin muska yazdığı bütün hastalar iyileşir. (Somuncu Baba, 1965, 27)

Somuncu Baba sırrı anlaşıldıktan sonra Bursa'yı terk etmeğe karar verir. Bir sabah erken Gavas Paşa Mahallesinden yanına birkaç talebesini alarak yola çıkar. Onun Bursa'yı terk etmekte olduğunu öğrenen öğrencisi Molla Fenarî ardından koşup gelir, kalması için dil döker, ama yolundan çevirmeye muvaffak olamaz. "Hiç değilse Bursa için bir dua edin," der. Şeyh Hamid-i Veli dua çınarı denilen yerde yönünü Bursa'ya döner ve Bursa'nın bereketli, feyizli bir şehir olması ve yeşil olarak kalması için dua eder. Vedalaşıp ayrılırlar. Bursa'da bu çınarın bulunduğu bölgeye Dua Çınarı adı verilir. (Somuncu Baba, islamiforumlar.net) Çınar zamanımıza yakın belediye ekiplerinin yol açma çalışmaları sırasında zarar görmüş ve sonra da kurumuştur. Bu anlatının dua çınarına bağlı olması, çınarın kültürel kodlarımızdan ağaç kültürüne bağlı olduğunu gösterir. Ağaç kültüründe kültürel kodlarımızda tercih edilmiş ağaçlara baktığımızda bunların çınar, kayın ve çam gibi ağaçlar olduğu görülmektedir. Dua edilen dua çınarının tek ve yalnız bir ağaç olduğu da anlaşılmaktadır. İslamiyet'ten evvelki kültürümüzde, mitlerde anne ağaç olarak kabul edilen, Umay'la Göktanrı'nın katından inmiş olduğuna ve dünyanın eksenini tuttuğuna inanılan ağacın, velinin burada yaptığı duanın kabul olmasında geri planda bir katkısı olduğu inancı anlaşılmaktadır. Bursa çınarlar şehridir, eski kültürümüzdeki kayın ağacı yerini burada yine meyva vermeyen ve yaprağını dökmeyen bir ağaç olan çınara bırakmıştır.

Duanın ve bedduanın kabul olması velilerle ilgili menkıbelerde gördüğümüz başlıca keramet motiflerindedir. Hacım Sultan'ın, Hacı Bektaş'ın kendisine verdiği bâtin kılıcını, şeyhinin tenbihine aldırılmayarak bir katırda deneyen Kolu Açık Hacım Sultan'a "kolları tutulsun" diye beddua edince müridin kolları tutulur. (Duran, 2007, 573) Bu velilerin prototipi olarak Dede Korkut'u gösterebiliriz. Korkut, Beyrek Boyunda Yalancı oğlu Yaltacuk'a beddua edince eli taş kesilir. Bu motifi Somuncu Baba'da duanın kabul olması biçiminde görüyoruz.

2.3. Hayvanlarla Konuşma:

Bir gün Şeyh Hamid-i Veli'nin dergahına yaşlı bir kadın gelir ve ineğini kaybettiğini söyler, Şeyh Hâmid-i Veli: "Sen bekle, biz şöyle bir etrafı arayalım," der. Dergahtan çıkar ve hiçbir yere bakmadan dosdoğru ineğin olduğu yöne doğru gider. Aksaray'da şimdi türbesinin olduğu yere gelir. Hayvanı orada bulur ve ona "Ey mübarek hayvan, niçin diğer hayvanlardan ayrıлып buralara geldin?" diye sorar. Hayvan da ona "Bugün yavrularıma yetecek sütü toplayacak kadar yem bulamamıştım, o yüzden buraya geldim, der. Onu izleyen kadın, bu konuşmayı fark eder, Şeyh Hâmid-i Veli'nin üstünlüğünü görür ve onun bağlıları arasına katılır. (Somuncu Baba, islamiforumlar.net) Bu menkıbede hem bilinmeyi bilme hem de hayvanlarla konuşma kerametleri mevcuttur. Şeyh Hâmid-i Veli kalp gözüyle hayvanın yerini eliyle koymuş gibi bulmaktadır. İnekle konuşması, onun hayvanların dilinden anladığını göstermektedir ki bu aslında Süleyman Peygamberin mucizeleri arasındadır. Bazı ermişlere peygamberlerin kıssalarından alınan kerametler mâl edilmiştir.

Şeyh Hâmid-i Veli'nin kalpte olan gizli hissi bilmesi ile ilgili bir başka menkıbe de şöyledir: Hoy kasabasında ilim öğrenmek için bir müddet yanında bulunduğu şeyh Alâiddin-i Erdebili'nin icazeti ile oradan ayrılır. Orada bulunan kimi diğer müridler buğz içindedirler. Şeyhi, Hâmid-i Veli'nin ardından bakanlara der ki: "Gözden kayboluncaya kadar bakın, eğer döner de bize bir nazar atarsa gittiği yerde İslam tasavvufunu yayacaktır, yoksa muvaffak olamayacaktır. Bunu bâtin kuvvetiyle sezen Somuncu Baba, tam gözden kaybolacağı sırada ardına bakar. Bu menkıbe velinin ardından bakan ve kendisini kıskanan kişilerin kalbindekileri hissettiğini gösterir.

2.4. Ateşsiz Yemek Pişirme:

Somuncu Baba, Bursa'da iken bir gün fırına ekmeklerini sürmüş, pişmesini beklemeye başlamıştır, o sırada Emir Sultan hazretleri elinde bir çömlekle gelir ve içindeki yemeği fırında pişirmesini rica eder. Somuncu Baba, çömleği alır, fırına sürmeye çalışır, ama çömlek fırının ağzından bir türlü sığmaz. O zaman Emir Sultan'a der ki bu işi sen yap. Emir Sultan fırına çömleği sokar, ama içeride hiç ateş yanmadığını fark eder fırının kapağına eğilince. Fakat içerden biraz sonra yemek pişmiş olarak çıkar. İki ehl-i hal derin bir sohbete dalarlar orada. (Somuncu Baba, islamiforumlar.net) Ateşsiz yemek pişirme, eşyaya hükmetme olarak alınabilir, veli yemeği pişirmek için ateşe ihtiyaç duymamaktadır. Kimi inanış ve anlatılarda derviş ya da veli kabul edilen zat, ateş üzerinde yürür ve ateş onu yakmaz, hatta ateşi eline alır ve eli yanmaz. Burada eşyanın tabiatına hükmetme vardır. Şu açıdan da bakılabilir, veli vecd halindedir ve ateşi hissetmez, öyle olsa ateşin yaktığına dair deliller bulunur. Ama bu tür inanış ve anlatılarda bu, yoktur.

2.5. Öleceğini Hissetme:

Şeyh Hâmid-i Veli ömrünün son günlerinde müridi Hacı Bayram Veli'yi çağırır. Hacı Bayram gelince şeyhini hasta yatağında bulur, Şeyhi kulağına dâr-bekaya yol göründüğünü fısıldar. (<http://aksarayfx.mekan360.com>) Bir başka rivayeti de buraya şöyle ilave edebiliriz. Şeyh Hâmid-i Veli bir gün dostlarıyla helalleşir, abdest alır, iki rekat namaz kılar, kibleye dönüp iki rekat namaz kıldıktan sonra ruh teslim eder. Birbirine bağlı bu menkıbeler Hâmid-i Veli'nin öleceğini önceden hissettiğini göstermektedir. Velayetname'de Sarı Saltuk'un, Hacı Bektaş'ın öleceğini bilme ile ilgili kerametlerinden bahis vardır. Sarı Saltuk öleceğini anladığında müridlerine Ahirete gitme vaktim geldi, benim muhiplerimden her biri bir tabut yapsın getirsin. Hanginizin tabutundaysam onu defnedersiniz" der. (Duran, 2007, 366) Sufi için ölüm, şeb-i arustur, gerçek sevgiliye kavuşmaktır. Sufi bütün yaşamı boyunca ölmeden önce ölmek için uğraşmıştır zaten. Burada öleceğini bilme, bilinmeyi bâtin kuvvetiyle sezme biçiminde de yorumlanmalıdır.

Sonuç

Somuncu Baba, ona inananlar için gurup kimliğinin oluşmasında bir odak noktası teşkil eder, birleştirici bir güç olur. Bu birleştiricilikte onun kerametleri ile ilgili anlatıların önemli payı vardır. Bu anlatılarla O, yüzyılları aşmakta, ölümsüz bir manevî güç olmaktadır. Folklorun sözlü kültür alanı olarak efsaneler burada folklorun diğer alanları gibi gelenek taşıyıcıları tarafından taşınmıştır. "Folklor bütün gurubun ve onun atalarının yaratımı ya da yeniden üretiminin ürünü ve ortak karakterin ifadesidir." (Bauman, 2016, 42) Efsaneler soydan soya aktarılarak devam etmekte, gelenek devam etmekte, ama gelenek taşıyıcıları değişmektedir. Somuncu Baba'nın hem hemşehrileri olarak ona sahip çıkanlar için, hem bu adla gerek Aksaray'da, gerekse Dârende'de, gerek Aksaray'da dernek, topluluk kuranlar için ortak bir inanç etrafında onları birleştiren bir güç olduğu görülmektedir. Bu anlamda etkisi yüzyılları aşarak gelmiş olan Somuncu Baba, günümüzde de manevî birleştiriciliğini sürdürmektedir.

Folklorun kimi inceleme alanları dinle (semavi dinlerle) zıtlık taşıyabilir. Folklor, mitolojik kaynağı olan verilerinde kimi zaman dinle içiçelik gösterirken kimi zaman da ters düşebilir. Teogonik efsaneler mitlerle içiçelik taşırken, tek tanrılı dinler dışındaki dinlerle ilişkisi tam ve sağlamken, eski inançların devamı niteliğindeki folklor anlatıları ve inanış, gelenek gibi kimi alanları dinin tenkidine uğrar. Kimi zaman din, halk inançlarının ve benzer folklor verilerinin felsefî ve özellikle ahlakî muhtevayı muhafaza edenlerini alır, diğer inançları bâtil sayarak tedricî olarak atar. Kimi dinlerde ise folklorik ve mitolojik malzeme önemli bir kaynaktır, Ortaçağ Hristiyanlığında olduğu gibi. (Krappe, 2016, 138) Din ile folklorik yaşantı arasındaki çelişki sadece İslam'a özgü değildir. İslam toplumlarında dinî olmayan, din elbisesi giydirilmiş, dinin kabullerine aykırı pek çok folklor malzemesi vardır, ancak bunun yanı sıra dinî inanç ve kültür içinde özümsemiş bir halk İslam'ı olduğu da göz ardı edilmemelidir. İşte Somuncu Baba, Karaca Ahmet Sultan, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal gibi veli olarak kabul edilen şahsiyetlere yüklenen anlam, onlara atfedilen kerametlerle ilgili anlatılar, halk İslamı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Velilerin kerametleriyle ilgili anlatıların gerçek olup olmadığı hep sorulan bir soru olmuştur. Schimmel'e göre pek çok keramet doğru ve gerçektir. Bu mutasavvıflar âlem-i misaldeki olayları olgular dünyasına indirme gücüne sahiplerdi. Allah'ın onlara verdiği olağanüstü güçlerle bu zorlu yolculuğu aşarak müridlerine yol göstermişlerdi. (Schimmel, 2004, 228)

Veli kabul edilen şahsiyetlerle ilgili anlatılanlar hurafe, gerçekleştirilen ritüellerin bazıları da bâtil olarak görünebilir. Ancak önce bu sözlü anlatıların ve halkın gerçekleştirdiği uygulamaların nasıl bir kültürel oluşum geçirdiği, temellerinin aranması gerektiği yerler gözden geçirilmelidir. Kültür kendi kalıplarını kendisi oluşturan bir yaşama biçimidir. Halkın kültürüne müdahale etkisiz kalır. Din, kültürü etkileyen, ama onu bütünüyle değiştiremeyen bir unsurdur. Hatta kimi zaman kültür, halkın yaşadığı dini etkisi altına alır ve aslında dinî-İslamî olmayan birçok unsur dinî-İslamî bir kisveye büründürülür. Halkın sözlü kültüründeki dine aykırı gibi görünen birçok sözlü kültür malzemesini ayıklayıp üstünü çizmek değil, inceleyip değerlendirmek gerektiği düşüncesiyle Somuncu Baba'yla ilgili efsane ve menkıbeleri dinî-mitolojik, edebî ve kültürel bağlamıyla değerlendirmeye çalıştık.

KAYNAKÇA

- Bauman, Richard (2016). Halk Biliminin Farklı Kimliği ve Sosyal Tabanı. (çev. Feridun Çotra). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Haz. Öcal Oğuz, Selcen Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Cengiz, M.Ali (1965). *Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Veli)*. Ankara: Şeyh Hamid-i Veli Camii İhya ve Onarım Derneği Yayını.
- Duran, Hamiye (2007). *Velayetname*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menkıpnameler*. Ankara: TTK Yayınları.
- Krappe, H., Alexander (2016). Folklor ve Mitoloji Tabanı. (çev. Umay Günay). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Haz. Öcal Oğuz, Selcen Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Köksel, Behiye (2008). Üsküdar'da Kutsal Mekânlardan Karaca Ahmet Türbesi ve Çevresi ile ilgili Menkıbeler ve Halk İnançları. *Uluslar Arası Üsküdar Sempozyumu VI Bildirileri*, İstanbul, Üsküdar Belediyesi Yayınları. s. 377-392
- Köprülü, Fuat (2007). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Patai, Raphael (2002). Halk İslam'ı. (çev. Mustafa Arslan). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II,S.3,s.235-239*
- Roux, Jean-Paul (2011). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Schimmel, Anne Maria (2004). *İslamın Mistik Boyutları*. (çev. Ergun Kocabıyık). İstanbul, Kabalıcı Yayınevi.
- E-kaynaklar:
Somuncu Baba, <http://www.islamforumlar.net/kim-kimdir/30580-uc-evliya-somuncu-baba-haci-bayram-veli-aksemseddin.html> (ziyaret: 16.10.2016)
Ünlülerimiz Aksaray/Merkez/Düşünür Somuncu Baba http://aksarayfx.mekan360.com/iys_unlulerimiz.html (ziyaret:16.10.2016)